

Újabb adalékok Dacia felíratánához.

(II. közlemény.)

II. *Micia* — *Maros-Németi és Veczel* (Hunyadmegye dévai járás).

(Corpus Inscript. Latin III. kötet XX. *Supplementum* XXVII. p. 1402, p. 220; 1016.)

A Maros völgyét nyugatról elzáró castrum Maros-Németinek a Veczel község határával érintkező szélére esik. Innen vezetett a mai országút mellett a római út Dévának. E mellett ásták ki 1892. nyarán a *Bodi József*, utóbb *Seidelhofer János* földjén azt a szép síremléket, melynek faragványait dr. gróf *Kuun Géza* m. németii parkjában összeállíttatá, s melyet *Cumont* genti tanár fényképben közölt az *Archaeologische epigraphische Mittheilungen*-ben p. 24. Ennek a családi síremléknek anyaga violaszínbe átmenő aranyi augit andesit. Magassága 1 27, szélessége 0·8, vastagsága 0 6 m.

D M
P. AEL. IANVAR
IVS VIX AN LX
ET P. PAEL DIONISIA
VIX. AN. XXXXV. P. AEL
GERMANUS VIX
AN XXV P. AEL. DIO
NISIVS VIX AN
XVIII P. AEL.
CASSIANVS PAR
B M P

D(is) M(anibus)
P(ublius) Ael(ius) Januar
ius vix(it) an(nos) LX

et P(ublia) Ael(ia) Dionisia
 Vix(it) an(nos) XXXXV P(ublius) Aeli(ius)
 Germanus vix(it)
 An(nos) XXV P(ublius) Ael(ius) Dio
 nisius vix(it) an(nos)
 XVIII P(ublius) Ael(ius)
 Cassianus pa(ter)
 (Bene) m(erenti) p(osuit).

25. Micia romjaiból, jelenleg gróf Kuun Géza marosnémetii parkjában aranyi kőzetből. Fenn két mellkép.

D	M	D(is) m(anibus)
AELIAN VARI		Aelian(us) Vari
US VIX AN XXIII*		us vix(it) An(nos) XXIII.
P · AEL AELIANVS		P(ublius) Ael(ius) Aelianus
P · P · P		p(ro) p(ietate) p(osuit).

26. Miciából. Aranyi augit andesit kőzetből 1899. tavaszán a volt Bodi József, később Seidelhoffer János-féle földekről kiásva. Jelenleg gróf Kuun Géza marosnémetii parkjában.

D	M
AELIAN VARI	
VS VIX AN XXIII	
P AEL · AELIANVS	
P · P · D	

27. Szintén augit andesitből. Felső fele letörött, a megmaradt rész 0.99 magas, 0.75 m. széles. Az előbbivel együtt találtatott s most gróf Kuun Géza maros-németii parkjának lapidariumában látható. Ott lefényképezte volt Cumont genti (hollandiai) egyet. tanár is.

AN XV AVLVSANU
 SERES BENE M
 ERENT_I P_OSVIT

ARBIFRAATI_{II}NCENVS

* Az eredetin a három I betű alsó fele le van törve.

Olvasva: an(nos) XV. Aulusanu
s(h)eres bene m
erenti posuit
Arbefraatiingenus?

27. Augis andesit sírkő, szabálytalan s a hanyatlás korára utaló betűalakokkal. Jobb fele letörött; bal felén csínosan kidolgozott keret.

	D		M
	ARPIANVS*		
	VRVS VIX		
AN	XXXX AN		
	S TEGUS		
	ADYINIS PO		

29. Aranyi vörhenyes augit-andesitközetből faragott sírkő talapzata. Felső része letörött. A volt Bodi József, utóbb Seidelhofer János-féle szántóföldeken éppen Maros-Németi és Veezel határán, hol a római út két oldalán a temető feküdt.

HERES
F C

Heres

f(aciendum) c(uravit).

29. Aranyi vöröses augit-andesitből Bácsiban a Sztrigy völgyén D. Nagy László ősi curiájában, mely most áll. iskolául szolgál, befalazva állott. Hovatartozását anyaga után Miciához számítom inkább. minthogy az aranyi hegyből faragott sírkövek ott a leggyakoribbak. De Bácsiban is találunk római építkezéseket, a helységen kívül a jelenlegi állomásépület és a Sztrigy-esatorna közé eső u. n. *Palotá*-nál. Jelenleg a dévai múzeumba szállítottam. Bal fele letörött.

* Az eredetin az S berű felső része le van törve.

M

NION
S. VGH
COMV
VR. DEM
AET
F. C

f(aciendum) c(uravit).

III. *Felső-Városvíz* (Hunyadmegye szászvárosi járás).

(Corpus I. L. III. Muntialu Geredistje p. 228. XXV. Supplementum XXX.
Neve ismeretlen idáig.)

31. *Felső-Városvízen*, Szászvárostól délre 15 klm., a *Városvíz* (szászvárosiak *Pecz* patakja) balpartján, Alsó- és Felső-Városvíz között látható az a római tábor, melynek nevét ugyan nem ismerjük, de melynek rómaiságát több bélyeges téglá mellett az alábbi oltárkővel documentálhatom. Anyaga kőboldogfalvi mészmárga. Magassága 0.76, szélessége, 0.31, vastagsága 0.26 m. A dévai múzeumnak megszerzett érdekes oltárkő szövegét itt bővebben és kellő értelmezéssel kívánom közölni. Az 1890. évf. 392. lapján elmosódva és hibás olvasással van közölve, azért revideálni óhajtom főleg azért is, mert Dacia egy eddig ismeretlen helytartóját mutathatom vele be s igen fontos történeti adaléka hazarészünknek.

DIANAE

SACRUM

PRO SALVT

C · ARRI · ANO

NINI · EG · AVG

PR · PR ·

M · VERIVSSV

PERST₂S · >EG

V MAC · PNGVS

Dianae | Sacrum | pro salut(e) | C(au) Arri
Anto | nini leg(ati) Aug(usti) | p(ro) pr(aetore)

M. Verius Su | perstes c(enturio) leg(ionis) |
V Mac(edonicae) p(iae) N G v(otum) s(olvit).

C. Arrius Antonius Kr. u. 177-ben helytartóskodott Dacia-ban, a mikor a markomann háborúk pusztítása idején *Alsó-Moesiából* a mai *Iglitza* helyén állott *Trocsnusból* Dacia védelmére vezényelt Legio V Macedonica sietett a XIII. legio megerősítésére. A legio V. Macedonica centurioja *M. Verius Superstes* ezen a szép hegyvidéken vadászat, vagy üdülés közben áldozhatott Dianának. Az N. G. a legionak valamely eddig ismeretlen jelzőjét rejti.

C. Arius Antonius Kr. u. 170-ben consul,¹ 177-ben Cappadociában legatus. Ezen időpont körül (előbb vagy később) kormányozhatta Daciát.² 184/185-ben Ázsia proconsulja s ott *Petina*³ vádaskodott ellene, míg nem *Commodus* 188 körül megölette.⁴ *Cursus bonorum*-ját Dessau állította össze *Corpus Inscript. Latin V.* 1874. (Henzen 6458.)

IV. Déva (Hunyadmegye).

(A Corpusban még nincs felvéve.)

A *Deva*, *Dava* név, mint *Tomaschek* kimutató, a dákok és ótók területén legtöbbször helynév végragjaként szerepelve, várat, várost, lakott területet jelentett. Minden hihetőség szerint így hívták a rómaiak idejében is.

32. Első felíratát most mutatjuk be abban az oltárkőben, melyet a várostól délre, 4—5 kilométerre emelkedő *Beszan* hegy római kőfejtése alatt találtunk. Anyagát a Besán hegy (= Bessenyő-hegy) augit amphibol andesitje szolgáltatta. Magassága 0.85, szélessége 0.5, vastagsága 0.4. A szabad kézzel, előrajzolás nélkül kivésett betűk magassága 0.04m. Az oltárkő most egyik büszkesége dévai múzeumunknak, hova a kőfejtőktől megszereztem.

¹ *Liebeman*: *Forschung zur Verwaltungsgeschichte des Römischen Kaiserreiches* 1888. Bd.

² Dr. *Julius Jung*: *Fasten der Provinz Dacien*. Innsbruck, 1894.

³ *Vita Pertinoci*. C. 3.

⁴ *Vita Commodi*. C. 7.

HERCUL	Hereuli
ET·SILVA	et Silva
NO·VEX	no vex
ILATIO	ilatio
L. XIII GAN	l(egionis) XIII. g(eminae) An
I AVRARI	i(oniniana) Aur(elius) Ari
MO·V·MP	mo v(otum) m(erito) p(osuit)
IMMUNI	immuni(s).

Az *Arimo* név még egyszer fordul elé a Corp. I. Lat. XIV. s így *Arimus* alakra nem gondolhatunk, mert akkor v(otum) m(erito) p(onente) szokatlan alakot kellene alkalmaznunk. Érdekes az *immunis* címzés is, mely szerint a XIII. legio vexillatiojában altiszti minőségben működött Aurelius Arimo Déva mellett a Bessenyő (Bezsán) hegy kőbányájánál, a ki, mint ilyen a kézi munkától mentesítve, felügyelői tisztet teljesíthetett.

V. *Apulum* = *Gyula-Fejérvár*,

(Municipium et colonia Apulum, kezdetben Canabae legionis XIII. geminae. Tribu Papiria. C. I. L. III. XIX. Supplementum XXIV.)

33. *Gyula-Fehérvárt*, az ev. ref temetőben sírkőül szolgáló oltártöredék

(deo)

AETERNO

34. *Mithra-oltár*. Lelőhelye lehetőleg *Apulum*, különben ismeretlen.

Balázsfalván, a gör. cath. érseki főgymnasium gyűjteményében. Anyaga homokos márga. Magassága 0·5, szélessége 0·21 m. Az írásos lesimított előlap magassága 0·25, szélessége pedig 0·16 m. A betűk gondatlan formája a hanyatlás korára utal.

SOLI INV
ICTO M
YTRAE
AUR·VIC
TORINVS
V·S·L·M

VI. *Nagy-Apold* (Nagy-Szebenmegye).

(C. I. L. XVIII. Supplementum XXIII. 1389. lap, együvé foglalva Hosszútelek (Dorstadt), Nagy-Apold, Reho, Szász-Sebes.)

35. *Nagy-Apold* Szerdahely mellett (Szebenmegyében); jelenleg Nagy-Szebenben, a báró Bruckenthal múzeumban látható síremlék márgából.

LETICI
NO
VOFILIO

VII. *Magyar-Décse* (Torda-Aranyosmegyében). *Nagy-Enyed* = *Brucla tartozéka*.

(C. I. L. III. kötet XI. Supplementum XIV. 1386. lap.)

Magyar-Décse. Ezen már Torda-Aranyos megyébe számító község a Maros völgyén Nagy-Enyed és Felvincz között épen az országút mellett fekszik. A helységnek N.-Enyed felőli szélső házának Felvinczre menőleg jobb kéz felé, alapfalazás közben találták azt a Mithra szentélyt, melynek oltárköve N.-Enyedre, a Herepey Károly tanár fáradozásai következtében keletkezett múzeumba kerültek. Mindkettő anyaga a közel vidéken Miriszló és Oláh-Lapad között előforduló s kővületeiről híres cerithium mészből készült.

36. Az elsőnek felső részén a sziklából kinövő Mithra (*Petrogenes*) szobra is ki van faragva.

Sziklából kikelő Mithra.

INVICT
OMIO
II V · S · L · M

Invicto

O M(ithrae) I(ovi) o(ptimo)

II. V(otum) s(olvit) l(ibenter) M(erito).

*37. A másik oltár csak felíratot tartalmaz

I N V T E I O
M · S V R V S
V · S · L

Inv(ie)to I(ovi) o(ptimo)

M Surus

V(otum) S(olvit) L(ibenter),

vagy tán

Inv(ie)to M(ithrae) ?

avagy épen görögösen

Invicto teio M(ithrae) ?

olvasandó. Mindezt bajos eldönteni.

Az érdekes szentély *Brucla* környezetébe esett, miután *Bruclát* Nagy-Enyednél konstatálhatjuk.

VIII. Torda.

Vicus, dein Municipium postea Colonia Potaiissa sive Patavissa.

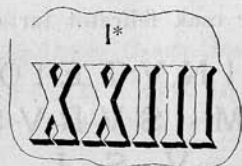
(C. I. L. III p. 172. 1014 IX. Supplementum XII.)

38. Nagy-Váradon a biharmegyei történelmi régészeti társulat múzeumában bukovai esiszolt márványtábla töredék kezdő sora és második sor részlete igen szép betűkkel:

30. Csiszolt márványtábla töredék Téglás István kir. tanfelügyelő gyűjteményében:

* Az eredetiben a két I, F és N betű le van törve.

IX. *Mikháza* (Maros-Tordamegye Nyárad-Szeredai járásában.

(C. I. L. III. p. 178. XXII Supplementum p. 1387. XVI.)

40. *Mikháza* a Nyárad legfelső castruma, honnan 1888. évi első közleményem hozta vala az első római felíratot, mert a Corp. I. Latin. III., hol 944. sz. felírata gróf Kemény József gyűjteményével az oláh felkelők pusztításainak áldozatául esett. Kovács Ferencz apátplébános mentette volt meg ezt a felíratot is, s nála láttam a marosvásárhelyi parochián. Hová lett? nem tudom. Anyaga trachyt-tufa, melyet *Mikháza* mellett fejtettek.

A Q V I D E M I V
N A P E R E M I T
A T R I S C O N
V A R O G I S
E T A U R · I V L I
H S V I X A N N
I V L A M A T E R

Az érdekes síremlék, úgy látszik, distichonban készült. Az 1. sorban quidem, a 2-ban peremit az első sor hexameter tagjai; míg a pentameter a 4-ik sor rogis-ával záródnak. A második felíratot is én szolgáltattam volt. Erdélyi Múzeum 1888. V. p. 58. Archaeol. epigr. Mittheilungen XI. p. 237. n. 16. C. I. L. III. Supplementum 7716.

X. *Vármező*. (Szilágyvármegye zilahi járás.)

C. I. L. III. pag. 108. VI. Supplementum p. 1379. VIII. n. 842.

41 *Vármező*. A *Kéthelyi* család udvarháza előtt paptelki mészmárgából. Találták 1888-ban. Lejegyeztem 1891 augusztus 3-án. Felső része letörött.

* Az eredetiben az I felső része, az X betű alsó része le van törve.

VIX AN XLVI ARRIVINIIVS
 AVRIMANUS FIL. VIX AN X
 ARRUNIIVS LATINVS
 FIL VIX AN V. VLPIA
 MABVSA CONIVNX
 B. M. P

Vix(it) an(nos) XLVI Arruiniius
 Aurimanus fil(ius) vix(it) an(nos) X
 Arrunius Latinus
 Fil(ius) vix(it) an(nos) V Ulpia
 Mabusa coniux
 B(ene) m(erenti) p(osuit).

Az első felíratot Szikszay Lajos néhai alispán útján Torma Károly szerezte volt. *Archaeol. egigr. Mittheilungen* III. p. 90. u. 10. egy Jupiternek szentelt oltár Geta idejéből. *Supplementum* 7645. sz.

* * *

Végül az Erdélyi Múzeum 1889. évfolyamában Király Pállal együtt közzétett újabb adalékok Dacia felíratlanához cz. közleményünkben 353 lapján ismertetett Mithra-tábla helyesebb olvasását és magyarázatát kívánom adni.

Nap Mithra Hold

S. I. M. CORNEL CORNELIV EX V. P

S(oli) I(nvicto) M(ithrae) Cornel(ius) Corneli(an)u(s) ex v(oto) p(osuit). Ugyanez a Cornelius Cornelianus már ismeretessé vált a Corp. I. Latin. III. 1438. sz. Deae Nemesi regin(ae) Cornel(ius) Cornelianus defensor laeticar(iorum) et Iulia Bessa coniux et posuer(unt).

Ugyanazon közleményünkben ismertettük volt azt a hatalmas márvány oltárt, melyet Sarmizegetusából századok előtt keletre a második helységbe: Malomvízre vittek volt s ott a Kendeffyek lovagvára alatt, melyet hibásan *Kolczvár*ra fordított a nagy közönség, a régi templomban oltárul használtak. Ezt a templomot a szomszéd bazilita kolostor kalugyerjei bírták II. József idejében, a mikor

a szerzet feloszlatásával a templom is pusztulásnak adatott át. Később a romhalmaz közé temetődött az oltár, s onnan kiveskeresők ásták ki. Úgy találtam volt 1889 nyarán. Azonban a nehéz tömegű oltárkövet nagy nehezen, egyik havas télen e célra készített szánon, beszállítottam Dévára múzeumunkba s most annak egyik nevezetességét képezi.

TÉGLÁS GÁBOR.

Maros-Vásárhely történetéhez

a szabadságharcz idejéből.

Az 1848—49-iki szabadságharcz történetét megírni a maga teljes valóságában ma még nem igen lehet; de az adatokat gyűjteni kötelességünk. Ma napság alig foglalkozik ezzel valaki rendszeresen. Nem rég folyóirataink is voltak, melyeknek főcélja épen ez volt; így a 80-as években az Abafi Lajos által szerkesztett „*Hazánk*“ cz. folyóirat, mely 1884-től 1889-ig fennállott s igen sok érdekes adalékot őrzött meg a forradalom történetéhez. Kolozsvárt is indult meg 1892-ben „*1848—49. Történelmi Lapok*“ cz. a. folyóirat Kuszko István szerkesztésében, de ez sem élt tovább, mint néhány esztendeig.

Az a körülmény, hogy legközelebbi multunk történetének jelenleg nincs rendszeres organuma, késztet arra, hogy ne zárkozzunk el teljesen egykorú jellemzetes hiteles feljegyzések felvételétől, melyek értékes történelmi adalékkul szolgálhatnak a szabadságharcz történetéhez.

Ilyen, minket közlelről érdeklő feljegyzések Maros-Vásárhely 1849-iki főjegyzőjének szathmári *Illyés Mihálynak* naplójegyzetei a szabadságharcz idejéről, a mely a székelyek fővárosa közelebbi multjából tanulságos adatokat jegyzett fel.

Illyés Mihályt a történelmi események feljegyzésére az a véletlen is inspirálhatta, hogy tulajdonába jutott a XVII. század egyik érdemes emlékirójának M.-vásárhelyi *Nagy Szabó Ferencz*nek „*Memorialéja*“ másolata, egy bőrtáblájú kötetben s ennek hátúlsó üres lapjaira írta ő feljegyzéseit. A könyvnek bőrkötésű tábláján ez a kor-meghatározó bepréselés áll: *M. Sz. I. 1806.* Hogy miként jutott